

ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ: ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

1. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΡΣΑ 1985

Έχουν περάσει πλέον είκοσι πέντε χρόνια από τότε που θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά Ρυθμιστικό Σχέδιο για την Αθήνα και την Αττική με το Νόμο 1515/85, ένα σχέδιο που έχει γενικά αναγνωριστεί ως εξαιρετικά σημαντικό για την εξέλιξη της Αττικής. Το ΡΣΑ του 85 μάλιστα περιλαμβάνει κατευθύνσεις που στη συνέχεια αναδείχθηκαν και καθιερώθηκαν ως βασικές αρχές από τη διεθνή πρακτική χωρικού σχεδιασμού, κυρίως σε ό,τι αφορά στην προστασία του περιβάλλοντος.

Ωστόσο, καθώς το ΡΣΑ '85 ανταποκρινόταν στα δεδομένα και τις συνθήκες της εποχής του, σε δύο -καίρια σήμερα- ζητήματα η προσέγγιση του ήταν από ελλιπής έως ανύπαρκτη και είναι χαρακτηριστικό ότι δεν υπάρχει καμία αναφορά σε αυτά στους γενικούς του στόχους:

Το πρώτο ήταν ο ρόλος της Αθήνας στο ευρύτερο γεωγραφικό της πλαίσιο. Το Ρ.Σ.Α. του '85 είχε καθαρά εθνοκεντρικό χαρακτήρα και δεν έκανε καμία απολύτως αναφορά στο θέμα του ρόλου της Αθήνας στο δίκτυο των Μητροπολιτικών περιοχών της Ευρώπης ή σε θέματα σχέσεων με το ευρύτερο Μεσογειακό και Βαλκανικό χώρο.

Το δεύτερο ήταν το ζήτημα της οικονομικής ανάπτυξης και εν γένει της αναπτυξιακής διαδικασίας για την Πρωτεύουσα.

Για τα θέματα αυτά η μόνη προσέγγιση που υπήρχε αφορούσε στην ορθολογική οργάνωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων στο χώρο με τη δημιουργία ΒΙΠΑ-ΒΙΟΠΑ και ζωνών χονδρεμπορίου. Η πολιτική χωροθέτησης της βιομηχανίας σε καθορισμένες ζώνες είχε ήδη εισαχθεί από το 1979 με το Π.Δ. 707/79 και εξελίχθηκε με τη διατύπωση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής με το Π.Δ. 84/84 το οποίο αποτέλεσε το βασικό νομοθετικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της βιομηχανικής-βιοτεχνικής δραστηριότητας στην Αττική επί 17 χρόνια (καταργήθηκε με το νόμο 2965/2001).

Θα μπορούσε όμως κανείς να ισχυριστεί ότι η πολιτική αυτή, όπως διατυπώθηκε στο ΡΣΑ '85 συνοδευόμενη μόνον από τις διατάξεις για την αντιμετώπιση της ρύπανσης του Προγράμματος Προστασίας του Περιβάλλοντος, ανταποκρινόταν περισσότερο στην επιδίωξη προστασίας των

περιοχών κατοικίας από την ενδεχόμενη όχληση της βιομηχανίας παρά σε κάποια επιδίωξη βελτίωσης των συνθηκών ανάπτυξης της βιομηχανίας.

Στο βαθμό που υπήρξε κάποια προσέγγιση για θέματα ανάπτυξης στο ΡΣΑ του 85, αυτή ήταν περιοριστική, στην κατεύθυνση της αναστολής της περαιτέρω οικονομικής μεγέθυνσης της Αθήνας, ώστε να δοθεί η ευκαιρία ανάπτυξης στα μεγάλα αστικά κέντρα της περιφέρειας με απώτερο στόχο την εξισορρόπηση της αναπτυξιακής διαδικασίας της χώρας.

Αυτό οφειλόταν αφ' ενός στην εκτίμηση ότι η ανάπτυξη της Πρωτεύουσας ήταν υπερδιογκωμένη και υποθήκευε την ανάπτυξη της ελληνικής περιφέρειας, και αφ' ετέρου στην εκτίμηση ότι αυτή η αλόγιστη ανάπτυξη είχε οδηγήσει την Αττική σε κορεσμό και υποβάθμιση από την άποψη των περιβαλλοντικών συνθηκών και της ποιότητας ζωής.

Ειδικά η βιομηχανία, σύμφωνα με τη γενικότερη αντιμετώπιση της εποχής (δεκαετία του '80 και αρχές δεκαετίας '90) εθεωρείτο περίπτωση ως αναγκαίο κακό και ως η κύρια υπεύθυνη για το νέφος της Αθήνας (κατηγορία που στη συνέχεια αποδείχθηκε αβάσιμη).

Ενδεικτική είναι η προσθήκη, το 1990, στο Π.Δ. 166Δ/87 για τις χρήσεις γης της κατηγορίας *ΒΙΠΑ-ΒΙΟΠΑ προς εξυγίανση*, όπου η **εξυγίανση** ταυτίστηκε με τον περιορισμό -και στην πράξη με την απομάκρυνση- της βιομηχανικής δραστηριότητας από περιοχές που είχαν 3 χρόνια πριν καθοριστεί ως υποδοχείς γι αυτήν.

Οι παραπάνω πολιτικές, που δεν περιορίζονταν βέβαια στο ΡΣΑ '85 –ας θυμηθούμε την αντιμετώπιση της Αττικής από την πολιτική κινήτρων και τους αναπτυξιακούς νόμους εκείνα τα χρόνια- οδήγησαν σε στρεβλώσεις στην αναπτυξιακή διαδικασία της Μητροπολιτικής Περιφέρειας και συνέβαλαν στη μείωση της ανταγωνιστικότητάς της στο διεθνές περιβάλλον. Επιπλέον, επειδή πρόκειται για την Πρωτεύουσα και το βασικό μητροπολιτικό κέντρο της χώρας, η πολιτική αυτή είχε αρνητικές επιπτώσεις στη συνολική αναπτυξιακή διαδικασία του ελληνικού χώρου.

Όμως, τα τελευταία χρόνια έχουν πλέον ωριμάσει οι συνθήκες για μια νέα προσέγγιση.

2. ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Τα νέα οικονομικά, τεχνολογικά και περιβαλλοντικά δεδομένα διαμορφώνουν σήμερα ένα εντελώς νέο πλαίσιο για τις προοπτικές ανάπτυξης του δευτερογενούς τομέα:

1. Στις νέες συνθήκες της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και της όξυνσης του διεθνούς ανταγωνισμού, τα μητροπολιτικά κέντρα θεωρούνται ως μοχλοί ανάπτυξης για τον ευρύτερο εθνικό τους χώρο. Αυτό αναδεικνύει την οικονομία ως καθοριστική συνιστώσα στο σχεδιασμό των μητροπολιτικών περιοχών. Ζητήματα που συναρτώνται με την επιχειρηματικότητα, την παραγωγικότητα και την απασχόληση αναβαθμίζονται στον στρατηγικό χωρικό σχεδιασμό ως ίσης ή και μεγαλύτερης προτεραιότητας από κάποια θέματα που παραδοσιακά θεωρούνταν ως το κύριο αντικείμενο του χωροταξικού σχεδιασμού.
2. Η μετάβαση στην οικονομία της γνώσης τοποθετεί τις δραστηριότητες που σχετίζονται με τη γνώση, την έρευνα, την καινοτομία και τη δημιουργικότητα ("δημιουργικές βιομηχανίες") στον πυρήνα της διαδικασίας παραγωγής προστιθέμενης αξίας.
3. Οι μεγάλες προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής και της εξοικονόμησης ενέργειας δίνουν ώθηση στην ανάδυση νέων κλάδων παραγωγής που συναρτώνται με την πράσινη ανάπτυξη και την οικο-βιομηχανία.
4. Η εξέλιξη των τεχνολογιών μπορεί πλέον να υποστηρίξει φιλικές προς το περιβάλλον διαδικασίες παραγωγής για όλες τις μονάδες, αλλά ακόμη και να στηρίξει τη δημιουργία οικο-βιομηχανικών πάρκων που χαρακτηρίζονται από την από κοινού ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών παραμέτρων, τόσο ως προς τη διαχείριση των πόρων όσο και ως προς τη μείωση των ρύπων και των αποβλήτων, μέσα στα πλαίσια της ανταγωνιστικότητας. Η υιοθέτηση αυτών των πρακτικών μπορεί να συμβάλει στην αλλαγή της παραδοσιακά εδραιωμένης εικόνας για τη βιομηχανία αλλά και της αντιμετώπισης της στον χωρικό σχεδιασμό.
5. Η επιδίωξη **συνέργειας** και **συμπληρωματικότητας** μεταξύ επιχειρήσεων, κλάδων και επιχειρηματικών ζωνών για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας τους οδηγεί στην ανάγκη προώθησης δικτυώσεων και συνεργατικών σχηματισμών (clusters).
6. Η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και μεθόδων οργάνωσης καθιστούν συχνά δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ της κλασσικής μεταποίησης και των τριτογενών δραστηριοτήτων: πολλές επιχειρήσεις συνδυάζουν μεταποιητική και εμπορική δραστηριότητα ή και έρευνα, ενώ συχνά πλέον το παραγόμενο προϊόν είναι άυλο και αφορά σε μεθόδους, διαδικασίες, συστήματα, εφαρμογές ή αποτελεί πολιτιστικό προϊόν.

3. Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

3.1. ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Η χωρική στρατηγική για την υποδοχή και υποστήριξη των οικονομικών δραστηριοτήτων θα πρέπει να προβλέψει, να προλάβει και να αξιοποιήσει τους επικείμενους μετασχηματισμούς που απορρέουν από τα νέα δεδομένα, και να διαμορφώσει ένα πλαίσιο χωρικής ανάπτυξης προσαρμοσμένο στις απαιτήσεις μιας σύγχρονης μητρόπολης.

Οι αλλαγές που επιφέρουν παράγοντες όπως η διευρυμένη παγκόσμια οικονομία με τη διεθνοποίηση των επιχειρήσεων και το άνοιγμα νέων ανταγωνιστικών αγορών, η ραγδαία ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και η ταχύτατη εξέλιξη διαφόρων παραμέτρων στην παραγωγική διαδικασία και στη διακίνηση, δημιουργούν ένα συνεχώς εξελισσόμενο οικονομικό περιβάλλον και θα έχουν ως ενδεχόμενη επίπτωση μια αύξηση της αστάθειας σε ορισμένες λειτουργίες τόσο της μεταποίησης όσο και των υπηρεσιών, ακόμη και σε κλάδους υψηλής προστιθέμενης αξίας.

Σε αυτή την προοπτική είναι φανερό ότι απαιτείται ένα θεσμικό πλαίσιο ευέλικτο και ικανό να ανταποκρίνεται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες.

3.2. Η ΧΩΡΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Η ακολουθούμενη πολιτική στο χωρικό σχεδιασμό της Αττικής θα πρέπει να γίνει λιγότερο «αμυντική» απέναντι στη βιομηχανία και να περιλάβει κατευθύνσεις ενεργητικής υποστήριξης, πάντοτε με γνώμονα τη βιώσιμη ανάπτυξη και αξιοποιώντας όλες τις δυνατότητες περιορισμού ή και εξάλειψης των δυσμενών επιπτώσεων που μας παρέχουν οι σύγχρονες τεχνολογίες.

Ειδικότερα:

Ο στόχος για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Πρωτεύουσας στο σύστημα των ευρωπαϊκών μητροπόλεων σε συνδυασμό με την ανάγκη αξιοποίησης της δυναμικής της Αττικής (συγκέντρωση υποδομών, εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, συνέργεια με ερευνητικές και άλλες υποστηρικτικές δραστηριότητες) οδηγούν στην υιοθέτηση μιας **στρατηγικής** που στοχεύει στη βελτίωση της ελκυστικότητας της για την προσέλκυση δυναμικών κλάδων αιχμής, υψηλής προτεραιότητας και προστιθέμενης αξίας, καθώς και κλάδων μητροπολιτικής χωροθέτησης.

Η στρατηγική αυτή εστιάζει ιδιαίτερα στην προώθηση της καινοτομίας, της έρευνας και της τεχνολογικής ανάπτυξης, της πράσινης ανάπτυξης, της δημιουργικότητας και του πολιτισμού, σύμφωνα και με την κατεύθυνση της στρατηγικής της Λισσαβώνας, για την οποία *το τρίγωνο της γνώσης - εκπαίδευση, έρευνα και καινοτομία* - αποτελεί βασικό εργαλείο για την επίτευξη της ανταγωνιστικότητας και της αιεφόρου οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της εθνικής πολιτικής που διατυπώνονται στο ΕΣΠΑ για την Αττική.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, και με δεδομένα την ένταση του διεθνούς ανταγωνισμού και την κρίσιμη οικονομική περίοδο που διανύουμε, γίνεται φανερό ότι θα πρέπει πλέον να ακολουθήσουμε μια περισσότερο στοχευμένη πολιτική, χωρίς αποκλεισμούς, αλλά με τις πολιτικές ενίσχυσης να εστιάζουν σε επιλεγμένους κλάδους που παρουσιάζουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Για τον προσδιορισμό αυτών των κλάδων υπάρχουν ορισμένες ενδεικτικές κατευθύνσεις τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

- Το 7ο Πρόγραμμα-Πλαίσιο Έρευνας & Τεχνολογικής Ανάπτυξης (2007-2013) της ΕΕ προσδιορίζει 10 θεματικούς τομείς στους οποίους υποστηρίζεται η έρευνα, με κύρια κατεύθυνση την ενίσχυση της βιομηχανικής ανταγωνιστικότητας. Οι τομείς αυτοί είναι:
 - α) υγεία,
 - β) τρόφιμα, γεωργία και αλιεία, και βιοτεχνολογία·
 - γ) τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνίας,
 - δ) νανοεπιστήμες, νανοτεχνολογίες, υλικά και νέες τεχνολογίες παραγωγής,
 - ε) ενέργεια,
 - στ) περιβάλλον (συμπεριλαμβανομένης της κλιματικής αλλαγής),
 - ζ) μεταφορές (συμπεριλαμβανομένης της αεροναυτικής),
 - η) κοινωνικοοικονομικές και ανθρωπιστικές επιστήμες,
 - θ) διάστημα,
 - ι) ασφάλεια.
- Η Έκθεση της Εθνικής Επιτροπής για την Εξειδίκευση των Δράσεων του ΕΣΠΑ για θέματα Έρευνας, Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας, με τίτλο «Επενδύοντας στην Έρευνα και την Καινοτομία», προσδιορίζει τις ίδιες σε γενικές γραμμές θεματικές περιοχές, με ανάλυση σε επιμέρους δραστηριότητες και προτεραιότητες, και προσθέτει επιπλέον την Κλωστοϋφαντουργία, με την έρευνα βέβαια να κατευθύνεται στη δημιουργία καινοτόμων προϊόντων σε αυτόν τον κλάδο.
- Τέλος το Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης της Έρευνας, Τεχνολογίας και Καινοτομίας στο Πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-13, προσδιορίζει 11 τομείς προτεραιότητας, στους οποίους η ενίσχυση της έρευνας έχει ως στόχο την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχουν για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, για τη βελτίωση των διαδικασιών και για την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας. Οι τομείς αυτοί είναι αντίστοιχοι με εκείνους του 7^{ου} Προγράμματος με την προσθήκη των τομέων *Προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας και τεχνολογίες παραγωγής με έμφαση σε παραδοσιακούς κλάδους και Πολιτιστική Κληρονομιά.*

Από την παραπάνω παράθεση γίνεται φανερό ότι μέσα από αυτούς τους τομείς θα πρέπει να προσδιοριστούν οι κλάδοι που παρουσιάζουν συγκριτικό πλεονέκτημα για την Μητροπολιτική Περιφέρεια της χώρας. Ο νέος

Αναπτυξιακός Νόμος με την πολιτική των κινήτρων θα υποδείξει με μεγαλύτερη σαφήνεια τους κλάδους που πρέπει να ενισχυθούν στην Αττική.

3.3. ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΖΩΝΕΣ

Αυτή η στρατηγική προσέλκυσης επιλεγμένων κλάδων θα πρέπει να συνοδεύεται από ένα πλαίσιο κινήτρων και μέτρων, όχι μόνον οικονομικού χαρακτήρα, που θα εξυπηρετεί τις στρατηγικές επιλογές του τομέα στην Αττική.

Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορεί να εξειδικεύεται ο κυρίαρχος χαρακτήρας των δραστηριοτήτων στους επιμέρους υποδοχείς, σε συνάρτηση και με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χωρικής ενότητας στην οποία εντάσσονται, έτσι ώστε η συνέργεια από τη συγκέντρωση ομοειδών δραστηριοτήτων να ενισχύσει την αύξηση της ανταγωνιστικότητας (τεχνολογικά πάρκα, οικοβιομηχανικά πάρκα ή πάρκα ειδικών κλάδων). Αυτό μπορεί να γίνει με τη θέσπιση ευνοϊκότερων όρων για τις επιλεγμένες κατηγορίες, χωρίς όμως να αποκλείονται οι λοιπές δραστηριότητες του τομέα. Μια τέτοια προσέγγιση αντιμετωπίζει το σύνολο των επιχειρηματικών ζωνών με λογική δικτύου αναπτυξιακών ζωνών με διακριτούς ρόλους, έτσι ώστε να λειτουργούν συμπληρωματικά.

Το θέμα των επιχειρηματικών/παραγωγικών ζωνών δεν μπορεί πλέον να αντιμετωπίζεται στα πλαίσια ενός αποσπασματικού τοπικού χωρικού σχεδιασμού, που περιορίζει το αντικείμενο του στον καθορισμό μιας μεμονωμένης ζώνης με βάση τα ατομικά χαρακτηριστικά της. Οι επιχειρηματικές ζώνες, εφόσον εναρμονιστούν με τις σύγχρονες απαιτήσεις, θα αποτελέσουν την κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη και την απασχόληση στην ευρύτερη περιοχή τους, και συγκροτούμενες σε δίκτυο ιεραρχημένων και συμπληρωματικών ζωνών θα καθορίσουν την χωρική δομή της Περιφέρειας.

Αυτό σημαίνει ότι ο χώρος της Αττικής διαρθρώνεται σε συνάρτηση με το παραγωγικό σύστημα, καθώς οι επιχειρηματικές ζώνες καλούνται να συμβάλλουν όχι μόνον στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας αλλά και στην υλοποίηση άλλων βασικών στόχων του νέου ΡΣΑ, όπως η πολυκεντρικότητα, η ισόρροπη ανάπτυξη και η κοινωνική συνοχή.

Επίσης ο σχεδιασμός πλέον δεν περιορίζεται στην χωροθέτηση ζωνών και στον καθορισμό του επιτρεπόμενου βαθμού όχλησης, αλλά προσεγγίζει θέματα τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας, κλαδικής σύνθεσης, κινήτρων, δικτύωσης, καθώς και ένταξης στον αστικό ιστό δραστηριοτήτων νέου τύπου,

όπως οι δημιουργικές βιομηχανίες, σε συνδυασμό με προγράμματα ανάπλασης κ.α.

3.4. Η ΔΙΚΤΥΩΣΗ

Πέρα από τα στοιχεία που σχετίζονται με την καταλληλότητα και την οργάνωση των υποδοχέων, με την επάρκεια των υποδομών και με την αποτελεσματικότητα των επιμέρους εμπλεκόμενων φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών, η ελκυστικότητα και ανταγωνιστικότητα της οικονομικής Περιφέρειας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό πλέον από τη συλλογική δυναμική που αναπτύσσεται. Ειδικότερα, εξαρτάται από τη δικτύωση σε ένα αποδοτικό σύστημα καινοτομίας και δημιουργίας μεταξύ των οικονομικών πόλων και των πόλων έρευνας και εκπαίδευσης, από την ποιότητα της επικοινωνίας και των ανταλλαγών μεταξύ των επιχειρήσεων, των ερευνητών και των λοιπών εμπλεκόμενων, από τη ροή της πληροφορίας και κυρίως από τις διασυνδέσεις μεταξύ του εξειδικευμένου έμψυχου δυναμικού.